

Metodikk

Språk- og teksttypeorientert skriveundervisning i engelsk og fremmedspråk

Karin Dahlberg Pettersen og Berit Hope Blå, Fremmedspråksenteret

I det følgende presenteres et undervisningsforløp for en helhetlig og språkutviklende skriveopplæring som kan ta elevene et steg videre i skrivningen – fra fortellingen og inn i en teksttype som elever på tidlige stadier i engelsk- og fremmedspråkopplæringen kan forventes å mestre: *Informerende beskrivelse*. jf. kompetansemålene «skrive tekster som forteller, beskriver eller informerer» (fremmedspråk) og «skrive tekster som forteller, beskriver eller skrive korte tekster som uttrykker meninger og interesser, og som beskriver, forteller og spør» (engelsk).

Ulike former for stillasbygging som modellering, varierte læringsaktiviteter og læringssamtaler støtter elevene i prosessen med å utvikle seg som skrivere. Ved å lede elevene gjennom ulike faser skapes dessuten et skrivemiljø der det ligger til rette for dybdelæring.

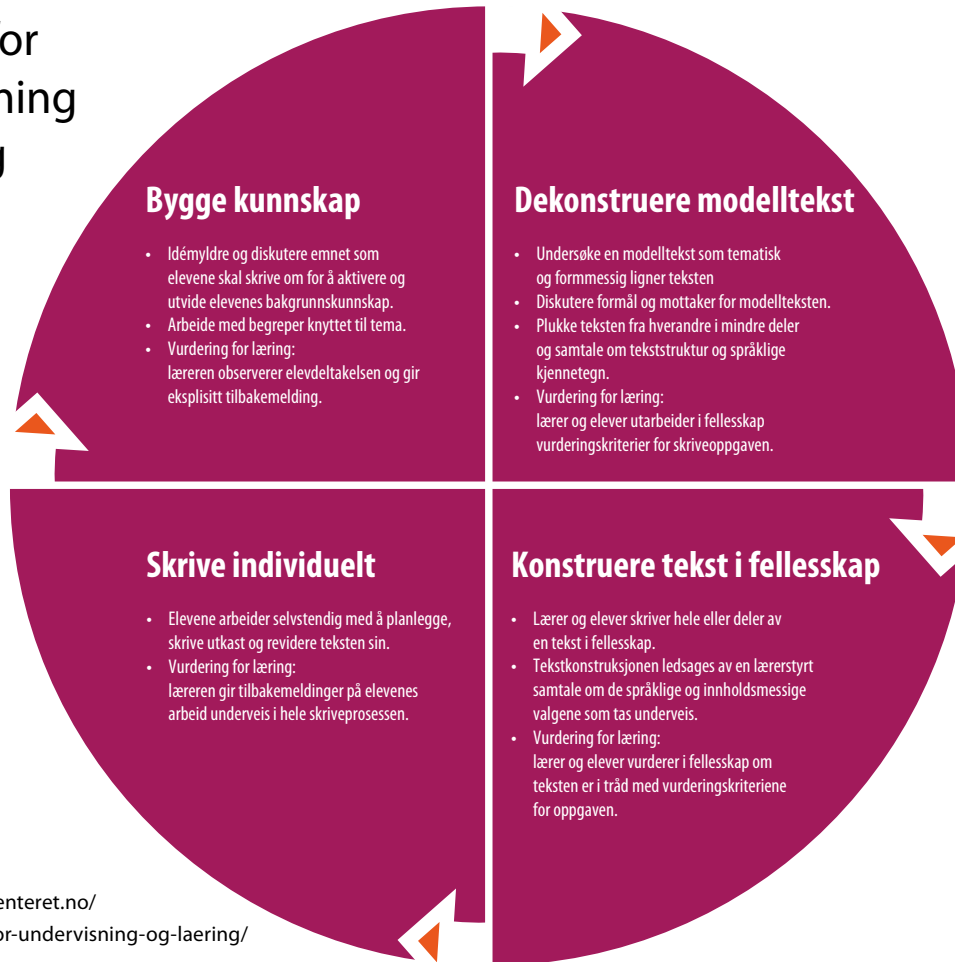
Sirkelen for undervisning og læring, som her fungerer som en overordnet modell for undervisningsplanleggingen, har sitt utspring i sjangerskolen i Australia og bygger på teorier om språk (Systemisk Funksjonell Lingvistikk) og læring (Vygotskys sosiokulturelle perspektiv). Sirkelmodellen har fire faser: 1. *Bygge kunnskap*, 2. *Dekonstruere modelltekst*, 3. *Konstruere tekst i fellesskap* og 4. *Skrive individuelt*, og det å dvele ved hver og en av fasene vil innebære en mer eksplisitt og holistisk skriveopplæring. Samtidig ivaretas også andre språkferdigheter fram mot det skriftlige sluttproduktet. Gjennom modelleringen og samtalene om tekst bygges ulike støttestillaser for elevenes senere skrivning. *Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning* har tilpasset sirkelmodellen for norske forhold, og en styrke ved deres versjon er synliggjøringen av vurdering for læring i alle undervisningsforløpets faser. Sirke-

len gir også noen eksempler på hvordan fasene kan tenkes operasjonalisert i en læringsprosess (se illustrasjon).

Våre foreslåtte læringsaktiviteter for arbeidet med den pedagogiske modellen inneholder engasjerende og variert metodikk som fortrinnsvis bygger på Kagans *Cooperative Learning (CL)*. CL ivaretar sentrale forutsetninger for god læring der elevene blir engasjert i og forstår læringsprosesser, samt deltar i kommunikasjon og samarbeid.

Utgangspunktet for det beskrevne undervisningsforløpet er et skriveprosjekt tenkt for engelskelever på 4. trinn og fremmedspråkelever på 8. trinn. Teksttypen som er valgt, er *Informerende beskrivelse*, og vårt valg av emne falt på «dyr»: engelsk – geit, fransk – gris, spansk – bjørn, tysk – ulv.

Sirkelen for undervisning og læring

Skrivesenteret

<http://www.skrivesenteret.no/ressurser/sirkelen-for-undervisning-og-laering/>

Fase 1: Bygge kunnskap. Det finnes flere muligheter for å nærme seg målsettingen for et skriveprosjekt, men for å nå målet kreves det grundig arbeid med for forståelse, kunnskaputvidelse og ordforråd knyttet til emnet. Samtidig må den metodiske tilnærmingen vurderes for på best mulig måte å ivareta alle elevenes evne til å lære. Fokus i første fase ligger da ikke på selve skrivingen, men på det å bygge opp innhold og kunnskap. Målet

er å gi elevene en gradvis bredere ordbank som de vil kunne bruke i det videre arbeidet. For å sikre befesting av ordforråd og kunnskap er det utbytterikt å jobbe på ulike måter der alle sanser aktiveres og flere ferdigheter øves.

I læringsaktivitetene i denne første fasen gis det eksempler på variert metodisk tilnærming til innholdsmessig og språklig input fra ulike kilder i ulike modali-

teter og øving av reseptive og produktive ferdigheter. Vi har valgt ut følgende fire tekstkilder for emnet «dyr»: bilde, lesetekst, video og sang og gir forslag til elevaktiviserende metodikk i møte med teksttilfanget (det utvidede tekstbegrep). Etter læringsarbeidet med hver av kildene fyller elevene inn emneord i et tankekart (= ordbank), felles og/eller individuelt. Plassering i tankekart, utfordrer og involverer elevene i egen

læring i og med at de må vurdere hvilke ord som skal plukkes ut, samtidig som et tankekart også er med på å visualisere elevenes kunnskap.

Bilde og aktivitetene *Ord- og bildematch* og *Loop*. Det første forslaget til læringsaktivitet, *Ord- og bildematch*, er en visuell oppgave hvor elevene får mulighet til å jobbe taktilt. Aktiviteten tar utgangspunkt i et temaordforråd som delvis er kjent for elevene (utseende, f.eks. øyne, ører, munn) slik at de (jf. læreplanene) «skal kunne utnytte egne erfaringer med språklæring i læring av det nye språket» (fremmedspråk) og «finne ulikheter mellom ord og uttrykksmåter i engelsk og eget morsmål» (engelsk). Oppgaven går ut på at elevene må sette ulike ord på riktig plass på to bilder - det ene av et dyr, det andre av en person. Ordene er delt inn i tre kategorier avhengig av om de hører til dyret og/eller personen. For å gjøre det enklere har vi brukt farger som representerer de ulike mulighetene.

Den andre aktiviteten, *Loop*, (CL-metodikk), baserer seg på ordene fra forrige øvelse. Elevene skal nå identifisere oversettelser – fra norsk til målspråket og omvendt. Elevenes oppdrag går ut på å forstå og gjenkjenne ord i oversettelse. Øvelsen gjennomføres ved at hver elev får utdelt en lapp som inneholder både et spørsmål og et svar. Vri er at lappens spørsmål og svar ikke stemmer overens – svaret på spørsmålet er det nemlig en annen elev som har. Eleven som har startkortet, stiller sitt spørsmål ut i klasserommet. Den eleven som har svaret på sin lapp, melder seg, leser svaret høyt og stiller så sitt spørsmål. Prosedyren gjentas som

en «sløyfe» gjennom rommet til loopen kommer tilbake til eleven som stilte første spørsmål. Selv om *Loop* baserer seg på en ganske tradisjonell spørsmål/svar-oppgave, representerer den likevel noe mer: Alle elevene involveres i aktiviteten samtidig og er avhengige av hverandre for at «sløyfen» ikke skal stoppe opp. Elevene får støtte i lappene, og siden øvelsen ikke legger opp til egenproduksjon, egner den seg særlig godt for begynneropplæringen.

Lesetekst og aktiviteten *Gule ut tekst*. I aktiviteten *Gule ut tekst* får elevene trent sin leseforståelse og samtidig tilegnet seg viktig faktakunnskap om dyret. Teksten er tilrettelagt for elever på lavere språknivå ved at den inneholder bilder som støtte for innholdsforståelsen av teksten. Elevene leser først teksten individuelt og bruker en gul markeringstusj for å markere alt de tror de forstår. Slik blir elevene gjort bevisste på det de faktisk allerede mestrer. Samtidig blir de oppmerksomme på nye emneord og andre relevante formuleringer for egen skriftlig tekstproduksjon.

Video og aktiviteten *Uttaleskygging*. Video som medium gir god visuell støtte for elevers lytteforståelse, og med imitasjonsaktiviteten *Uttaleskygging* ligger det til rette for aktiv lytting og uttale-trening der flere sanser involveres: Elevene ser, lytter, oppdager ord og setninger og bruker egen stemme. Relevante replikker fra videoen velges ut, henges opp i klasserommet og leses høyt sammen med elevene. Deretter spilles videoen, og elevene skal rekke opp en hånd hver gang de gjenkjenner en replikk. Da trykkes det på pause, og lærer ber elevene om å gjenta replikken nøyaktig slik den ble uttalt

(betoning, intonasjon, trykksvake ord o.l.). Dette gjentas med alle replikkene. Videoen spilles enda en gang. Nå trykker lærer på pause før de utvalgte replikkene, og elevene uttaler disse etter hukommelsen med støtte i plakaten. Elevene oppfordres til å leve seg inn i rollen når de framsier replikkene. I tillegg til at elevene imiterer autentisk språk, vil replikkene som velges ut, egne seg for informasjonsinnhenting.

Sang og aktiviteten *Lytt etter ditt ord!* I aktiviteten *Lytt etter ditt ord!* skal det lyttes etter bestemte ord i en sang. Forståelse av enkeltord er i fokus, men siden ordene forekommer i en sammenheng, er også deres lydbilde og kontekst ivare tatt. Elevene får utdelt hver sin lapp med et ord fra sangteksten. Sangen spilles, og elevene lytter oppmerksomt. Når de hører eget ord, reiser de seg og viser lappen til klassen. Samme ord kan gis til flere enn én elev som da vil reagere samtidig, og noen vil slik få hjelp ved å se andres lapper. Man velger gjerne ord som forekommer flere ganger i teksten for at elevene skal holde på konsentrasjonen. Avslutningsvis kan det foregå en plenumssamtale om ordene og deres kontekst, selv om målet for aktiviteten er å gjenkjenne enkelte ord og bruke sang som et motiverende verktøy.

Fase 2: Dekonstruere modelltekst. I andre fase av *Sirkelen for undervisning og læring* flyttes fokuset fra kunnskapsbygging og ordinnlæring til forståelse av den teksttypen som skal læres for egen skriving. Her er det viktig med en god modelltekst som eksemplifiserer realisering av form og formidling av innhold.

En modelltekst er en tekst som ligner den elevene skal skape selv; denne kan være autentisk, tilpasset elevenes nivå eller et forbilligelig elevprodukt. Teksten dekonstrueres, det vil si at den plukkes fra hverandre i mindre deler for å se på de språklige valgene som er gjort. I dette arbeidet er det viktig å få vist fram og samtale med elevene om dens typiske kjennetegn slik at elevene får en forståelse for formål, innhold og form (struktur og språklige drag) typiske for teksten de senere skal skrive. Målet er også å utvikle elevenes metaspråklige bevissthet. Når tekster løstes fram og drøftes i fellesskap, erfarer elevene at de trenger et språk om språket for å uttrykke seg presist om tekst. De opparbeider seg et begrepsapparat som også er en forutsetning for å gi, motta og forstå respons på egne og andres tekster.

Modellteksten vi i dette tilfellet tar for oss, er en faktatekst av typen *Informerende beskrivelse* om et dyr. Hovedformålet med denne teksttypen er å informere om noe gjennom beskrivelse. Tekster av en slik art starter gjerne med en klassifisering og går deretter over i beskrivende og kategoriserende avsnitt å la «utseende», «atferd», «familie», o.l. For å strukturere setninger og avsnitt brukes bindeord, for eksempel ved bruk av tidskonnekterer når et dyrs livssyklus skal forklares («først», «deretter», «så», m.m.). Et annet språktrekk er generaliseringer av typen «den/det spiser» og «den/det lever». I tillegg kan generalisering innbefatte omgjøring av substantiv/ pronomen fra flertall til entall, der den ene representerer flere. Verbene «å være» og «å ha» blir også ofte brukt. Videre inneholder denne teksttypen fagspesifikke ord og uttrykk, såkalte emneord.

Vanskelighetsgraden i modellteksten gir elevene noe å strekke seg etter; de vil møte flere nye ord, men mange er også kjent for dem fra kunnskapsbyggingen i fase 1. Vi har likevel valgt å inkludere en førlesingsaktivitet. Gjennom ytterligere støtte i form av læringssamtaler og -aktiviteter utforskes modelltekstens innhold og form på både makro- og mikronivå.

Førlesing og aktiviteten *Ordkategorisering*. Før arbeidet med modellteksten anbefaler vi førlesingsaktiviteten *Ordkategorisering* (CL-metodikk). Aktiviteten forbereder elevene på ord og uttrykk som vil forekomme i teksten som er valgt som modell. Elevene skal først finne fram til betydningen av utvalgte ord og fraser og deretter dele disse inn egenvalgte kategorier. Denne førlesingsaktiviteten og det elevene allerede har tilegnet seg i fase én, vil gi kognitiv avlastning i forståelsen av teksten de senere skal lese i sin helhet.

Tekstnivå og aktiviteten *Avsnittssortering*. Oppgavene på tekstnivå støtter blant annet læreplanenes kompetansemål «forstå hovedinnholdet i enkle tekster om kjente emner» (engelsk) og «finne relevante opplysninger og forstå hovedinnholdet i skriftlige og muntlige tilpassede og autentiske tekster i ulike sjangere» (fremmedspråk). Arbeidsformen vi foreslår for gjennomføring av de ulike oppgavene er strukturen *Nummererte svarroller* (CL-metodikk). Dette er en spørsmålsaktivitet som sikrer deltagelse fra alle elever. Elevene deles inn i grupper på fire og tildeles et nummer fra 1-4. Gruppene får en oppgave og skal diskutere seg fram til et felles svar som alle medlemmene skal kjenne til.

Lærer sier så et tilfeldig nummer, 1 til 4, og alle med nevnte nummer gir tegn. Lærer utpeker én av disse til å svare, men elever fra andre grupper med samme nummer kan eventuelt supplere. Gjennom felles utveksling av informasjon får den enkelte elev faglig og språklig støtte til bedre å kunne avgi sitt muntlige svar. Strukturen skaper også spenning i og med at man på forhånd ikke vet hvem av gruppe medlemmene og hvilken gruppe som vil bli utfordret på å svare.

Oppgavene i denne fasen går ut på sortere modelltekstens avsnitt. Hver gruppe får en bunke med oppklippede lapper, og elevene informeres om at hver av disse representerer et avsnitt i en sammenhengende tekst. Første oppgave går ut på å identifisere tekstens innledende avsnitt og begrunne hvorfor. Deretter skal de foreslå en rekkefølge for de resterende avsnittene og også her grunngi sine valg. Gjennom disse stegene skal elevene utvikle en bevissthet rundt hvordan avsnitt kan henge sammen. I teksttypen *Informerende beskrivelse* finnes det ofte flere alternativer for rekkefølge; dette vil skape en god samtale omkring tekstoppbygging.

Videre bes gruppene om å diskutere hva som er hovedtema i hvert av avsnittene. Elevene bevisstgjøres på at hvert avsnitt gjerne omhandler én sak og ofte innledes med en setning som forteller leseren om avsnittets tema (temasetninger). Avslutningsvis deler læreren ut teksten som helhet og denne leses individuelt eller i fellesskap.

Til alle oppgavene på tekstnivået gis det spørsmålsforslag til læringssamtalen, som f.eks.: Hva er et avsnitt? Hvorfor lager vi avsnitt i tekster? Hvordan ser vi i en tekst at et nytt avsnitt begynner? Hvordan gikk dere fram for å finne temasetningene? Hvilken annen informasjon gis det i hvert avsnitt? Hvis hvert avsnitt skulle hatt en underoverskrift, hva ville dere foreslå?

Setningsnivå og aktiviteten *Setnings-symfoni*. I denne sekvensen foreslår vi øvelsen *Setningssymfoni* (CL-metodikk). Her skal elevene framfor alt få en forståelse for sjangertrekket «generalisering». Elevene tar aktive roller for blant annet å bli gjort oppmerksomme på at substantiv kan erstattes med pronomen. I tillegg kan generalisering innbefatte omgjøring av substantiv/pronomen fra flertall til entall, der ett substantiv/pronomen i entall representerer flere. En slik endring får også følger for personbøying av verb (subjekt-verbal samsvar) og vil naturlig nok inngå i den støttende læringssamtalen omkring setningene som skapes. Det ligger også til rette for å samtale om andre grammatiske emner som setningsledd, ordklasser og ordstilling. Belegg for aktiviteten *Setningssymfoni* finnes i læreplanenes kompetansemål og «bruke noen vanlige småord og enkle stave- og setningsmønstre» (engelsk) og «bruke grunnleggende språklige strukturer og former for tekstbinding» (fremmedspråk).

Fire setninger hentet fra modellteksten er delt opp i enkeltelelementer (ord og setningsledd). Enkeltelementene skrives ut som plakater i A5-format og deles ut til tilfeldige elever. Aktiviteten foregår på den måten at lærer framsier den første set-

ningen på norsk. Elevene med plakaten som representerer denne setningen på målspråket, blir bedt om å komme fram og danne setningen fysisk (se illustrasjon). Resultatet (setningen) leses høyt i kor, og en påfølgende læringssamtale om ulike aspekter ved setningen gjennomføres. Aktiviteten fortsetter ved at nye elever kommer fram og bytter plass når læreren styrer samtalen inn på forhold som subjekt i entall/flertall, samsvarbøying (verbal og/eller andre ledd) eller pronomen som erstatning for substantiv. Spørsmålene, samt det å danne «levende setninger» på denne måten, gir mulighet for en dypere læring.

I sjangerpedagogikk undervises innhold og form eksplisitt med en utforskende og engasjerende tilnærming og innen elevenes nærmeste utviklingssone. Spørsmål til den bevisstgjørende læringssamtalen om eksempelsetningene kan for eksempel være: Hvilke ord mener dere er emne-

ord i setningen? Hva mener dere er subjektet i setningen og hvor finner vi det? Hva mener dere er verbalet i setningen og hvor finner vi det? Hvorfor er dette en setning? Hvor mange dyr handler setningen om? Hvilke ord kan erstatte ett/flere dyr? Hva må gjøres med subjektet for at det skal være snakk om flere dyr? Hvilke(t) andre ord må forandres hvis subjektet gjøres om til flertall?

Ordnivå og aktiviteten *Memory*. På dette nivået bearbeider og befester elevene emneord som opptre i modellteksten ved hjelp av aktiviteten *Memory*. I memoryspillet skal elevene finne hvilket ordkort på norsk som passer sammen med tilsvarende ordkort på målspråket. Grammatisk fokus er på adjektiv/substantivforbindelser. Forskning viser at elevenes læringsutbytte øker når ord innøves i en sammenheng, og tekststypen *Informerende beskrivelse* kjennetegnes ved bruk av nevnte ordforbindelser.

Teksttypenivå og aktiviteten *Diamant-rangering*. Etter at elevene nå har studert en tekstmodell for faktasjangeren og deltatt i ulike aktiviteter og læringssamtaler tilknyttet denne, skal de vurdere viktigheten av teksttypens ulike kjennetegn. Aktiviteten som foreslås for å øke elevenes bevissthet på teksttypenivå, er *Diamantrangering*. Elevene får utdelt 10 lapper med sjangertrekk og skal rangere lappene som en «diamant» etter viktighet slik de ser det: øverst = viktigst/nerderst = minst viktig.

Innholdet på én av lappene stemmer ikke med sjangertrekkene for denne teksttypen og elevene bes om å finne ut hvilken.

Fase 3: Konstruere tekst i fellesskap. I fase tre skal lærer og elever på grunnlag av arbeidet i de foregående fasene (kunnskapsbygging + modelltekst) sammen skape en tekst av typen *Informerende beskrivelse*. Tekstkonstruksjonen ledsages av en læringssamtale om de språklige og innholdsmessige valgene som tas underveis. Lærer modellerer skriveprosessen ved å tenke og komponere høyt, gjenta ord og setninger før de skrives ned, endre ord og syntaks, veie alternativer og forklare avgjørelser. Elevene bidrar inn i samtalen med forslag til tekstarbeidet, for eksempel emneord, bindeord, ordstilling, setningsstartere, avsnittsinndeling, disposisjon, m.m., og lærer fungerer som redaktør og sekretær.

Elevengasjement og aktiviteten *Vis deg!* For å sikre deltakelse fra elevene i prosessen med å skape en tekst i fellesskap er aktiviteten *Vis deg!* (CL-metodikk) veldig godt egnet; lærer får raskt oversikt over

klassens forståelse og bidrag, og elevene kan lære av hverandre. Elevene deles inn i par/mindre grupper og får utdelt «plakater» i form av laminerte A4-ark, en whiteboardtuss og en vaskelapp. Lærer stiller spørsmål til gruppene, og disse diskuterer og skriver ned sitt svar på plakatene. Deretter bes elevene om å «vise seg», dvs. at de holder plakatene med svaret opp mot lærer og medelever. Elevene får støtte gjennom refleksjonene i egen gruppe og ved å få innblikk i andre svarforslag. Det at gruppene må enes om og skrive ned sine forslag til svar på lærerens spørsmål, engasjerer og forplikter til innspill inn i læringssamtalen. Lærer snakker med elevene om deres forslag og ett av bidragene velges ut. *Vis deg!* gjentas gjennom den felles skriveprosessen ved behov. Forslag til igangsettende spørsmål: Hva bør vi begynne med? Finnes det en bedre måte å si det på? Kan noen komme på et annet dekkende ord? Hvilket emneord kunne passe her? Hvilke ord vil vi ha først i dette utsagnet? Med hvilke ord kan vi binde sammen setningene? Hva kan være startsetning for dette avsnittet?, osv.

Fase 4: Skrive individuelt. I den siste og fjerde fasen av *Sirkelen for undervisning og læring* skal elevene nå være godt rustet til å skape en tekst av typen *Informerende beskrivelse* på egen hånd.

Støttestrukturer og aktiviteten *Seksfelter*. Som en støtte i denne prosessen anbefaler vi å gjøre bruk av skriverammen *Seksfelter*. Denne hjelper elevene til å strukturere teksten gjennom å sortere vokabular (emneord) i kategorier. Disse vil igjen tilsvare et avsnitt i teksten de skal skrive. I tillegg kan skriveramme

gi ytterligere støtte i form av setningsstartere, bindeord og setningsmønstre. Overfor elevene er det viktig å formidle at skriverammer er fleksible verktøy i planlegging og strukturering av egen skrivning. Målet er at elevene på sikt skal klare seg uten denne formen for støtte.

Avslutning

Vi har her presentert en pedagogisk modell for skrivning, vist varierte didaktiske tilnærminger og eksemplifisert dette ved hjelp av teksttypen *Informerende beskrivelse*. Sirkelmodellen har imidlertid overføringsverdi til alle skolens teksttyper. Den bidrar til å øke elevenes forståelse for teksters innhold, form og formål, samt å utvikle deres metaspråklige bevissthet relatert til de ulike ferdighetene.

Kilder

- Gibbons, Pauline. (2016). *Styrksproget, styrklæringen*. Danmark: Samfundslitteratur.
- Kagan, Spencer & J. Stenlev. (2013). *Cooperative Learning*. Danmark: Alinea.
- Meld. St. 28 (2015–2016). *Fag – Fordypning – Forståelse. En formyelse av Kunnskapsløftet*. Kunnskapsdepartementet.
- Rose, David & J.R. Martin. (2012). *Learning to Write, Reading to Learn*. UK: Equinox Publishing Ltd.

Ressursen med fullstendig materiell for språkene engelsk, fransk, spansk og tysk vil publiseres på Fremmedspråksenteret sine nettsider i løpet av våren 2018.